

УДК 78.087.68(075.8)

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.2.14>

Лариса МЕЛЬНИК

викладач фортепіано, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-5409-4538

Володимир КАЛАШНЮК

викладач диригування, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-9068-6461

Микола САМРУК

викладач постановки голосу, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-9725-8988

Бібліографічний опис статті: Мельник, Л., Калашнюк, В., Самрук, М. (2022). Педагогічні аспекти формування та розвитку художньо-творчих здібностей засобами музичного мистецтва. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.2.14>

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті наголошується на тому, що фундаментальний розвиток особистості відбувається саме в період навчання, саме тому варто максимально використовувати цей час для музичного виховання, формуючи музичний смак та творчий розвиток особистості, збагачуючи соціальний досвід студентів. Зазначається, що в сучасних умовах розвитку інформаційних технологій музично-освітні програми повинні враховувати нинішні музичні та соціальні потреби нового покоління, захищаючи молодь від пасивного, недиференційованого споживання інформації, зокрема музичного характеру. Доведено, що заняття музичним мистецтвом сприяють розширенню музичного та загального кругозору, розвитку художнього мислення, естетичного та музичного смаку. Оволодіння, молодим поколінням, ключовими поняттями музичного мистецтва, формування підвищеного інтересу до творчої діяльності, до музичної спадщини українського народу, класичній та сучасній. Доведено, що музичне мистецтво є сильним засобом розвитку емоційного світу особистості. Сутність емоційного впливу музичного мистецтва на людину полягає в тому, що при її сприйнятті активізуються інтуїтивні уявлення та емоції, що забезпечує розуміння емоційного характеру музики. Зазначається, що актуалізація в музичній педагогіці методів та прийомів стимулюють творче, інтуїтивне розуміння музики, розвивають вміння інтонаційного розуміння музичних творів, активізують процес художнього сприйняття особистості, розвивають її художньо-образне мислення. Описано, що для формування позитивного ставлення студентів до музичної діяльності важливо, щоб музичні орієнтації молодого покоління знаходили своє віддзеркалення у змісті занять. Для творчого розвитку молоді педагогам під час занять музичним мистецтвом важливо розкрити весь спектр напрямів і видів музичної культури, щоб вони могли вибрати найбільш близькі собі форми і течії.

Ключові слова: художній образ, художньо-образне мислення, інтонаційна теорія, музичне мистецтво, культура, загально мистецький, духовний розвиток особистості, засоби виховання, музика.

Larisa MELNIK

Piano Lecturer, Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College" of the Volyn Regional Council, Voli ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-5409-4538

Vladimir KALASHNYUK

Conducting Lecturer, Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College" of the Volyn Regional Council, Voli ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-9068-6461

Mykola SAMRUK

Voicing Lecturer, Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College" of the Volyn Regional Council, Voli ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-3403-9304

To cite this article: Melnik, L., Kalashnyuk, V., Samruk, M. (2022). Pedagogical aspects of formation and development of artistic and creative abilities by means of musical art. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.2.14>

PEDAGOGICAL ASPECTS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF ARTISTIC AND CREATIVE ABILITIES BY MEANS OF MUSICAL ART

The article notes that the fundamental development of personality occurs during the period of study, so you should make the most of this time for music education, forming musical taste and creative development of personality, enriching the social experience of students. In modern conditions of information technology development, music education programs must take into account the current musical and social needs of the new generation, protecting young people from passive, undifferentiated consumption of information, in particular, music. It has been proven that music lessons contribute to the expansion of musical and universal horizons, the development of artistic thinking, aesthetic and musical taste. Mastering the key concepts of musical art, the young generation develops an increased interest in creative activities, the musical heritage of the Ukrainian people, classical and modern. It has been proven that the art of music is a powerful tool for the development of the emotional world of the individual. The essence of the emotional impact of musical art on a person is that his perception activates intuitive ideas and emotions, which provides an understanding of the emotional nature of music. It is noted that the actualization in music pedagogy of methods and techniques stimulate creative, intuitive understanding of music, develop the ability of intonational understanding of musical works, activate the process of artistic perception of personality, develop its artistic thinking. It is described that in order to form a positive attitude of students to musical activities, it is important that the musical orientations of the younger generation are reflected in the content of classes. For the creative development of young people, it is important for music teachers to reveal the full range of directions and types of music culture, so that they can choose the forms and trends closest to them.

Key words: artistic image, artistic and figurative thinking, intonation theory, musical art, culture, general artistic, spiritual development of personality, means of education, music.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується загальною кризою, що охопила всі сфери життєдіяльності, і супроводжується посиленням бездуховності, руйнуванням та розпадом моральних та духовних цінностей. Все це негативно позначається, перш за все, на молодому поколінні. В цих умовах зростають вимоги до духовного становлення підростаючого покоління. Розвиток та виховання особистості студентів є ключовим завданням сучасних закладів освіти. Виховання духовно-моральних цінностей особистості стає першочерговим соціальним завданням суспільства. Серед численних виховних засобів важливе місце належить музиці. Вона пробуджує в людині почуття про піднесене, величне, чисте і прекрасне в житті. В сучасних умовах системи освіти перед освітянами завжди стоїть завдання використання найбільш ефективних засобів навчання та виховання молодого покоління. Музика, є одним із ефективних засобів, вона активно розвиває здібності та таланти особистості.

Аналіз досліджень. Проблемами характеристики розвитку інтересу до музики у підлітків досліджували. Розглядаючи умови формування інтересу з метою підвищення рівня музичної культури, вчені звертаються до психології, а саме до процесу музичного сприйняття. У цьому аспекті проблему досліджували відомі дослідники дитячої творчості І. Климук, А. Алексюк, А. Ростовский, Г. Шостак та Л. Виготський. Сучасні дослідники такі як, М. Дрова, Є. Назайкінський, В. Пушкар, П. Скляр, зазначали, що музика поєднує в собі арсенал засобів впливу на становлення моральної та естетичної культури та формує музично-художній розвиток молодого покоління. На початку ХХ століття багато музикантів А. Асаф'єв, Б. Яворський, І. Кюм та інші приділяли питанню прослуховування музики з метою розвитку музичних здібностей молоддю в цілому, та творчої уяві, зокрема, увазі. Вони підкреслювали позитивний вплив музики на художнє виховання та розвиток творчих здібностей. Питаннями прослуховування музики згодом займалися музичні психо-

логи: Б. Теплов, К. Тарасов; науковці-педагоги М. Нільсон, М. Вікат, А. Катінене, О. Радінова; педагоги-практики С. Бекіна та Є. Дубинська.

Мета статті – описати вплив музики та занять музичним мистецтвом на творчий розвиток особистості. Проаналізувати процес формування та розвитку художньо-творчих здібностей засобами музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, гостро необхідно надати пріоритетне значення розвитку індивідуальності та особистісного розвитку молодого покоління. Творчий розвиток молоді тісно залежить від диференціації освіти, від професійної рівня педагога, від духовно-моральної атмосфери в закладах освіти, від педагога на якого покладена місія виховання морально-естетичної культури людини. Педагогічна наука визначає естетичне виховання, як розвиток здібності сприймати, відчувати, розуміти прекрасне в житті та в мистецтві, як виховання прагнення самому брати участь у трансформації навколишнього світу за законами краси, як залучення до художньої діяльності та розвиток творчих здібностей (Чудак, 2007).

Світові тенденції рухаються у бік становлення людини як унікальної, неповторної особистості, гармонійний розвиток якої є передумовою трансформації всього суспільства. Одним із важливих факторів розвитку культури підростаючого покоління є заняття мистецтвом. Слід врахувати, що роль музики у становленні особистості підлітка є істотною і формування захоплення музикою у сучасних соціальних умовах дуже важливо. Музика є одним з найбагатших і дієвих засобів виховання, вона має велику силу емоційного впливу, виховує почуття людини, формує смаки. Гармонічність музично-естетичного виховання важлива для молодого покоління. Музичні враження, отримані ними, залишаються у пам'яті надовго, іноді на все життя. Для вирішення цієї проблеми мають бути створені особливі педагогічні умови, які можна реалізувати у підлітковому віці – у період активного розвитку естетичних інтересів особистості. Тільки залучення молодого покоління до музики до музичного фольклору, здатні розвинути у підлітків подальше зацікавлення музичним мистецтвом (Печерська, 2000).

Дослідник дитячої творчості Ю. Борев, у свою чергу, розкрив процес розвитку особистості засобами музичного мистецтва як «таєм-

ний, особистий, інтимний процес, що протікає у глибині свідомості людини, важко фіксований під час спостереження». Як бачимо, музичний розвиток, насамперед, є індивідуальним, змінним процесом, оскільки кожна особистість характеризується власним ступенем розвитку психічних процесів та властивостей. Вчений В. Пушкар зазначає, що естетичне виховання через сферу занять музикою залежить від субкультурних, етнопсихологічних та типологічно-особистісних факторів, однак останні є ключовими, оскільки особистість краще сприймає твір, який був написаний людиною сумісним з нею психологічним типом. Однак необхідно підкреслити, що сприйняття різної за напрямками музики в певних обставин (наодинці, у колективі), визначеному середовищі (референтного гурту, на концерті, вдома біля телеекрана, на заняттях) має свою специфіку. Отже адекватне сприйняття музики підлітками залежить як від психологічних, фізіологічних, а також соціальних умов.

Музичне виховання молодого покоління не повинно обмежитися розвитком слуху, ритму, слуханням музики, навчанням співу або гри на інструментах. Завдання – стимулювати і спрямовувати творчу фантазію, вміння імпровізувати, складати у процесі індивідуальних та колективних занять музичним мистецтвом. «Кожен дізнається лише те, що сам намагається зробити» – Песталоцці. Власна творчість – ось що створює атмосферу радості, формує особистість, виховує людяність, стимулює розвиток творчих здібностей (Михайличенко, 2004).

Музичне мистецтво, як і будь-яке інше, допомагає молодому поколінню пізнати красу навколишньої природи, сприяє збагаченню їхнього життєвого досвіду, викликає різноманітні емоційні переживання. Враження, накопичені від сприйняття природних явищ, і навіть музичні враження вони переносять у художню діяльність. На основі цієї діяльності в молоді формуються художні інтереси, схильності, здібності, розвивається естетичний смак (Михайличенко, 2004).

Естетичні почуття, які виникають під час занять музичним мистецтвом, є ознакою формування музично-естетичного смаку. Розвинений музичний смак – це здатність насолоджуватися цінною в мистецькому відношенні музикою. Про розвиненість музичного смаку

говорить те, яку музику та як глибоко сприймає людина (Рудницька, 2007).

У студентів емоції, почуття занадто бурхливі та вразливі в їхньому віці, оскільки вони сприймають музику на «вищому абсолютному порозі чутливості», тому її вплив може мати як позитивний характер, і негативний. Психолог М. Божович зазначає, що емоційний стан особистості впливає на її діяльність, на її поведінку, тому значним показником у розвитку підлітків є здатність керувати емоціями та почуттями. Якщо музичний твір відповідає музичній потребі слухача, то це викликає позитивні емоції, якщо ні – негативні. Зрештою, стійкий музичний інтерес є необхідною умовою не лише музичного розвитку, а й соціального. Відомий психолог Л. Виготський виділяє пріоритетність багатства емоційних вражень, переживань, що є проявом естетичної реакції людини на музичний твір. Ця реакція починається саме з чуттєвого сприйняття, а її наслідком стає духовне насичення особистості різними позитивними рисами та якостями (Рева, 2006).

Музика стає зрозумілою та цікавою, вона впливає на формування внутрішнього світу людини, тому від її якості залежатиме формування та розвиток духовної та культурної сфери життя підлітків. Зокрема, Б. Теплов пояснює, що завдяки емоційному переживанню музики розуміється її зміст та реалізується когнітивна функція, адже «ми через емоцію пізнаємо світ». Тому музика виховує не лише емоційну, соціальну культуру особистості, а духовну загалом (Сапожнік, 2002).

Дослідники В. Пушкар та Р. Тчарова доводять, що не завжди рівень музичної освіти відповідає рівню сформованості музичного смаку та музичної культури загалом. Таким чином, проаналізувавши дослідження вчених ми дійшли висновку, що формування творчої особистості засобами музики трансформує в собі закономірності:

1) «інтелектуальний» рівень емоцій та почуттів проявляється у вмінні адекватно сприймати твори мистецтва;

2) ставлення до прекрасного (зокрема мистецтва) відбиває рівень культури особистості, її духовність, взаємозв'язку з довкіллям.

Тому формування творчої особистості засобами музики, виховання музичної культури особистості, соціального виховання, інтегро-

вано будують фундамент для розвитку духовної культури гармонійно розвиненої молоді (Кемеровська, 2008).

Аналізуючи джерельну базу ми можемо зробити висновок про те, що заняття музичним мистецтвом сприяє у здобутті студентами комплексу навичок, що сприяють у подальшому формуванню у них високого не тільки естетичного, а й майбутнього професійного інтересу до музики. Специфіка заняття музичним мистецтвом полягає у синтезі різних його видів, педагог звертає увагу і на автора, і на сенс, і на виконання, і на безпосередньо музичне звучання різних музичних інструментів. Використання педагогами широкого культурологічного простору, тобто постійні виходи за рамки музичного мистецтва та включення до контексту музичних занять відомостей з історії, творів літератури (поетичних та прозових) та образотворчого мистецтва.

Варто наголосити на тому, що не можна ігнорувати й емоційне насичення твору, адже від емоційної складової, бо саме від неї залежить подальша доля впливу на особистість. Поглиблюючи свої знання, відстежуючи власні емоції та відчуття, молодь творчо розвивається, захоплюється музичним мистецтвом, поступово розширюючи власне коло інтересів та свій культурний та духовний світ (Рудницька, 2007).

Теоретичне обґрунтування проблеми формування розвитку творчої особистості засобами музики доводять важливість естетичної цікавості як складової частини загального духовного розвитку підлітків на заняттях музичним мистецтвом, тому перед педагогами постає необхідність розробки методичних основ, педагогічних умов, котрі сприяють розвитку емоційної сфери підлітків, активізації їх естетичного сприйняття творами музичного мистецтва, уваги, мислення (Рева, 2006). Завдяки впливу на духовний розвиток молодого покоління занять музичним мистецтвом відбувається трансформація особистісного та професійного формування. Творчий розвиток засобами музики можливий лише за умови цілеспрямованого педагогічного впливу. Виходячи з цього, педагогами було визначено комплекс педагогічних умов:

– прослуховування музики як основного виду діяльності на заняттях музичним мистецтвом;

– репертуар, який відповідає віковим особливостям сприйняття та емоційній сфері молодого покоління;

– масові, диференційовані та індивідуальні форми занять підлітків на заняттях музичним мистецтвом;

– комплекс методів, що поєднують загально-педагогічні, музично-педагогічні методи з арт-технологіями, спрямованими на активізацію сприйняття музики (Рудницька, 2007).

Вивчення музичного мистецтва спрямовує розвиток емоційно-моральної сфери молодого покоління, їх здатність сприймати твори мистецтва як прояв духовної діяльності:

– розвиток здатності емоційно-цілісного сприйняття та розуміння музичних творів;

– розвиток образного мислення та творчої індивідуальності;

– освоєння знань про музичне мистецтво та його зв'язки з іншими видами художньої творчості;

– формування вміння, навичок та способи музично-творчої діяльності (хоровий спів, гра на музичних інструментах, музично-пластична та вокальна імпровізація);

– виховання художнього смаку, морально-естетичних почуттів: любові до природи, свого народу, поваги до її традицій та героїчного минулого, до її багатонаціонального мистецтва, професійної та народної музичної творчості українців (Кемеровська, 2008).

Найбільш ефективними методами розвитку творчої уяви в процесі прослуховування музики є: уявлення, узагальнення, занурення; зіставлення; моделювання музичного образу; мелодико-графічне інтонування (Михайличенко, 2004).

Основними прийомами розвитку творчої уяви під час музичних занять є:

– привернення уваги до слухання музики, налаштування сприйняття;

– повторне слухання з подальшим музичним аналізом, описом вражень;

– закріплення уявлень про прослухану музику в музичному досвіді, запам'ятовування твору, готовність розмірковувати про нього, бажання послухати ще раз;

– створення умов для вираження молодим поколінням результатів музичного сприйняття в мистецькій діяльності.

Цілеспрямована організація роботи, спрямованої на розвиток творчої уяви у процесі прослуховування музики сприяє особистісному розвитку молоді, а саме в реалізації творчого потенціалу, в готовності висловлювати своє ставлення до мистецтва, формуванню ціннісно-сміслових орієнтацій та духовно-моральних підстав.

Висновки. Отже, музично-естетичне виховання та навчання підлітків під час занять музичним мистецтвом має здійснюватися як єдиний органічний процес творчого розвитку особистості. В ідеї збагачення знань про музичне мистецтво реалізується головна мета занять музикою: в процесі художньо-творчої діяльності розвивати особистісно-ціннісне ставлення до музичного мистецтва.

Молодь повинна поступово ознайомлюватися з різними жанрами, стилями, образотворчістю та виразністю музики, вивчати творчість композиторів, накопичувати знання про види виконавства та стилі народної музики. Педагог дає необхідні музично-естетичні уявлення, систематично поповнюючи коло вже наявних знань, тим самим він має на меті виховання естетично розвиненого слухача музики, який має певною мірою сформований музично-естетичний смак. Під час занять музикою відбувається поступове освоєння молоддю естетичної культури, формується музичне сприйняття, а також уявлення, поняття, судження, інтереси, потреби, почуття, мистецькою діяльністю та творчі здібності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грищенко Т. Зміст і організація форми музично-естетичного виховання в гімназіях України: Перша половина 19 ст. Рідна школа. 2001. № 11. С. 67-69.
2. Кемеровська О. Мистецтво у розкритті творчого потенціалу дитини // Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога. Київ: Генезис, 2008. С. 150–154.
3. Михайличенко О.В. Загальні методи музичного навчання. Теоретичні питання культури, освіти та виховання: 36. наук. пр. Вип.27. Київ: Видав. центр КНЛУ, 2004. С. 49-53.
4. Печерська Е. Удосконалювати музично-творчий розвиток дітей. Початкова школа. 2000. № 6. С. 15-18.

5. Рева В. Естетичне виховання школярів у процесі сприйняття музики. Мистецтво та освіта. 2009. № 1. С. 4-8.
6. Рева В. Індивідуальні стратегії формування естетичного сприймання музики школярами. Мистецтво та освіта. 2006. № 1. С. 12-15.
7. Рудницька О. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості // Художня освіта і проблеми виховання молоді. Зб. наук, статей. Київ: Міносвіти України, УЗІМН, 2007. С 3-11.
8. Сапожник О. Музично-естетичне виховання: зміст і структурні компоненти. Рідна школа. 2002. № 12. С. 20-22.
9. Турчин Т. Естетичне виховання молодших школярів у позакласній роботі. Початкова школа. 2008. № 5. С. 16-17.
10. Чудак В. Музично-естетичне виховання молодших школярів. Початкове навчання та виховання. 2007. № 16-18. С. 15-20.

REFERENCES:

1. Hryshchenko T. (2001). Zmist i orhanizatsiia formy muzychno-estetychnoho vykhovannia v himnaziakh Ukrainy: Persha polovyna 19 st. Ridna shkola. № 11. С. 67-69 [in Ukrainian].
2. Kemerovska O. (2008) Mystetstvo u rozkrytti tvorchoho potentsialu dytyny // Obdarovana osobystist: poshuk, rozvytok, dopomoha. Kyiv: Henezys, S. 150–154 [in Ukrainian].
3. Mykhailychenko O. (2004). Zahalni metody muzychnoho navchannia. Teoretychni pytannia kultury, osvity ta vykhovannia: Zb. nauk. pr. Vyp.27. Kyiv: Vydav. tsentr KNLU, S. 49-53[in Ukrainian].
4. Pecherska E. (2000). Udoskonaliuvaty muzychno-tvorchyi rozvytok ditei. Pochatkova shkola. № 6. С. 15-18 [in Ukrainian].
5. Reva V. (2009). Estetychne vykhovannia shkoliariv u protsesi spryiniattia muzyky. Mystetstvo ta osvita. № 1. С. 4-8 [in Ukrainian].
6. Reva V. (2006) Indyvidualni stratehii formuvannia estetychnoho spryimannia muzyky shkoliaramy. Mystetstvo ta osvita. № 1. С. 12-15 [in Ukrainian].
7. Rudnytska O. (2007). Mystetstvo u konteksti rozvytku dukhovnoi kultury osobystosti. Khudozhnia osvita i problemy vykhovannia molodi. Zb. nauk, statei. Kyiv: Minosvity Ukrainy, UZIMN, S 3-11. [in Ukrainian].
8. Sapozhnik O. (2002) Muzychno-estetychne vykhovannia: zmist i strukturni komponenty. Ridna shkola. № 12. С. 20-22. [in Ukrainian].
9. Turchyn T. (2008). Estetychne vykhovannia molodshykh shkoliariv u pozaklasnii roboti. Pochatkova shkola. № 5. С. 16-17 [in Ukrainian].
10. Chudak V. (2007) Muzychno-estetychne vykhovannia molodshykh shkoliariv. Pochatkove navchannia ta vykhovannia. № 16-18. С. 15-20 [in Ukrainian].